

Magyar Tudomány

A FÉNY NEMZETKÖZI ÉVE
vendégszerkesztők: Kroó Norbert, Szabados László

Rudapithecus hungaricus
Száz éve hunyt el Széll Kálmán
A hazai versenyképesség
A nyelvi béke esélyei Ukrajnában

2015•10

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA FOLYÓIRATA. ALAPÍTÁS ÉVE: 1840
176. ÉVFOLYAM – 2015/10. SZÁM

Főszerkesztő:

CSÁNYI VILMOS

Felelős szerkesztő:

ELEK LÁSZLÓ

Olvasszerkesztő:

MAJOROS KLÁRA, SELEANU MAGDALÉNA

Szerkesztőbizottság:

BENCZE GYULA, BOZÓ LÁSZLÓ, CSÁSZÁR ÁKOS,
HAMZA GÁBOR, LUDASSY MÁRIA, SOLYMOSSI FRIGYES,
SPÄT ANDRÁS, SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY, VAMOS TIBOR

A lapot készítették:

GIMES JÚLIA, HALMOS TAMÁS, HOLLÓ VIRÁG, MAKOVECZ BENJAMIN, MATSKÁSI ISTVÁN,
PERECZ LÁSZLÓ, SIPOS JÚLIA, SZABADOS LÁSZLÓ, F. TÓTH TIBOR, ZIMMERMANN JUDIT

Szerkesztőség:

1051 Budapest, Nádor utca 7. • Telefon/fax: 3179-524
matud@helka.iif.hu • www.matud.iif.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Igazgatóság, Postacím: 1900 Budapest.

Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél.

Megrendelhető: e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu • telefonon: 06-80/444-444

Előfizetési díj egy évre: 11 040 Ft

Terjeszti a Magyar Posta és alternatív terjesztők

Kapható az ország igényes könyvesboltjaiban

Nyomdai munkák: Inferno Reklám Kft.

Felelős vezető: Farkas Dóra

Megjelent: 11,4 (A/5) ív terjedelemben

HU ISSN 0025 0325

TARTALOM

A Fény Nemzetközi Éve

Vendégszerkesztők: Kroó Norbert, Szabados László

Kroó Norbert: Bevezető	1154
Gyürky György: Csillagok, az Univerzum fényforrásai	1155
Kiss L. László: Csillagászati képkalkotás optikai interferometriával	1162
Kozma Péter – Janosov Milán – Petrik Péter: Optikai bioérzékelés	1171
Krasznahorkay Attila: Atommagfizika fényvel	1180
Dombi Péter – Csete Mária: Fény és nanorendszerek ultragyors kölcsönhatása	1191
Horváth Zoltán György: Mitől lézer a lézer?	1198
Csáji Attila: A leonardói álom. A teljesség megkísértése a művészet és tudomány sajátos összefonódása által a fényművészetben	1209
Honyek Gyula: Fizikaórák fényfoltjai – Tanári emlékmorzsák	1219

Tanulmány

Kordos László: Rudapithecus hungaricus: egy nemzetközi érték ötven éve	1226
Hamza Gábor: Száz évvel ezelőtt, 1915. augusztus 16-án hunyt el Széll Kálmán, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagja	1236
Kovács Nikolett: A hazai versenyképesség fokozásának egyik lehetősége – együtt könnyebb	1242
Csernicskó István: A (nyelvi) béke esélyei Ukrajnában (2015. június)	1253

Tudós fórum

Kitüntetések	1261
--------------------	------

Megemlékezés

Poszler György (<i>Perecz László</i>)	1265
---	------

<i>Kitekintés (Gimes Júlia)</i>	1268
---------------------------------------	------

Könyvszemle (Sipos Júlia)

Mit nyújt ma egy magyar város? (<i>Pénzes Ferenc</i>)	1272
Krízis és növekedés az Európai Unióban (<i>Bod Péter Ákos</i>)	1275
Levél a szerkesztőnek Kende Péter könyvéről (<i>Gombár Csaba</i>)	1277

A (NYELVI) BÉKE ESÉLYEI UKRAJNÁBAN (2015. JÚNIUS)¹

Csernicskó István

az MTA külső köztestületi tagja
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
csernicsko.istvan@kmf.uz.ua

Bevezetés

Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna rövid történetének legmélyebb válságát éli. Az ukrajnai krízis egész Európa biztonságát fenyegeti, és visszaveti nem csupán Ukrajna, hanem a szűkebb és tágabb térség gazdasági növekedését is. Az Európa államhatárait is megváltoztató, fegyveres összecsapással járó konfliktus kirobbanásának egyik ürügye a nyelvi kérdés rendezetlensége volt.

Egyensúlyozó ukrán nyelvpolitika (1989–2004)

A hirtelen függetlenné vált ország a nehéz politikai és gazdasági szituáció mellett összetett nyelvi helyzetet is örökölt a Szovjetunió széthullása után. Az ukrajnai politikai elit máig nem volt hajlandó érdemben szembenézni a nyelvi kérdéssel (Besters-Dilger, 2009; Majboroda et al., 2008). A probléma lényege röviden így foglalható össze: Ukrajna lakosságának 29,6%-a orosz anyanyelvű (a városi lakosság körében 39,5% az orosz ajkúak aránya), s a társadalom jelentős része kétnyelvű (Lozynskyi, 2008); az orosz a Szovjetunió domináns nyelve volt Szovjet-Ukrajna területén is, s ezt a pozícióját az ország számos ré-

gióban (főként a déli és keleti területeken, de sok tekintetben a fővárosban, Kijevben is) 1991 után is megőrizte: a lakosság jelentős része az orosz nyelvet (is) használja a mindennapokban (Bowring, 2014). Máig nem sikerült azonban választ találni arra a kérdésre, hogy milyen szerepe legyen az újonnan építendő ukrán államban az ukrán nyelvnek, illetve az oroszoknak. Az elsősorban az ukrán anyanyelvű szavazókra támaszkodó egyik, illetve a főként orosz ajkú választókra számító másik politikai tábor véget nem érő küzdelmet folytat egymással a választási kampányok idején (Stepanenko, 2003; Taranenko, 2007), egyébként viszont kényesen ügyelnek arra, hogy politikai manővereik révén fenntartsák a nyelvi téren kialakult *status quót*, s így elkerüljék az etnikai és nyelvi konfliktusokat (Polese, 2011, 41.).

Már a függetlenné válás előtt, még 1989-ben elfogadott nyelvtörvény is kompromisszum volt az ukránosítás és az akkori nyelvi helyzet konzerválása között: a jogszabály egyrészt kodifikálta az ukrán államnyelvi státusát, másrészt megőrizte az orosz nyelv privilegizált helyzetét a közélet számos területén (Besters-Dilger, 2011, 354.).

Az óvatosan egyensúlyozó nyelvpolitika taktikáját követte a független Ukrajna első elnöke, a kommunista időkből hatalmát si-

¹ Az MTA Anyanyelvünk Európában Elnöki Bizottság 2015. június 10-i ülésén megtartott előadás szerkesztett változata.

keresen átmentő Leonyid Kravcsuk. Hivatali ideje (1991–1994) alatt nem erőltette az ukránosítást, ám számos pozíciót engedett át a nemzeti elkötelezettségű elitnek, amely jelentős eredményeket ért el az államigazgatás és az oktatás ukrán nyelvűségének kialakítása terén; semmit sem tett viszont a sajtó és a kulturális élet orosz dominanciája ellen.

Az egyensúlyozó politikának volt mestere a két cikluson át (1994–2004) az elnöki székben ülő Leonyid Kucsma is, aki képes volt az érdekei megkívánta mértékben hol az ukrán, hol az orosz nyelvűek védelmezőjeként feltűnni (Stepanenko, 2003, 129.; Kulyk, 2007, 309.; Besters-Dilger, 2011, 356–358.). Az elnökválasztási kampányban a nemzeti retorikával megjelenő Kravcsukkal szemben Kucsma az Oroszországgal való kapcsolatok elmélyítésének, az orosz nyelv hivatalossá tételének ígéretével nyerte el a szavazók többségének bizalmát 1994-ben. Ám nem sok idő telt el, amikor ugyanez a politikus az 1999-es elnökválasztási kampányban – amikor az oroszbarát kommunista Petro Szimonenkóval került szembe – kijelentette: Ukrajnának csak egyetlen államnyelve lehet, ez pedig az ukrán (Portnov, 2009, 26.). Hintapolitikájának szintén jó példája az 1996-ban elfogadott Alkotmány, melynek 10. cikkelye kimondja: „Ukrajna államnyelve az ukrán”; ám a következő bekezdés szerint „Ukrajnában szavatolt az orosz és a többi nemzeti kisebbség nyelvének szabad fejlődése, használata és védelme”.

Narancsos nyelvpolitika (2004–2010): az egyensúly felborulása

A 2004-es narancsos forradalom révén hatalomra jutott Viktor Juscenko elnöki ciklusa (2005–2010) idején a nyelvpolitika legfontosabb célkitűzésévé az ukrán államnyelvi státusának gyakorlati érvényesítése volt. A poli-

tikai szándék az volt, hogy a *de jure* helyzet (Ukrajna egynyelvű állam) és a *de facto* szituáció (az ország lakosságának túlnyomó része többnyelvű és nem csak az államnyelvet használja a mindennapokban) közötti feszültséget feloldják. „Állítható, hogy az ukrán állam túlélése az ukrán nyelvnek az állami és társadalmi élet valamennyi szférájába történő reális bevezetésétől függ. A jelenlegi körülmények között a nyelv a nemzeti biztonság, a területi egység, a nemzettudat és a nép történelmi emlékezetének garanciája” – írta egyik cikkében Juscenko (2010).

A megválasztása után az ukrán nyelv és nemzeti identitás harcosaként fellépő Juscenko a választási kampány során még „történelmi kompromisszumról” beszélt. „A történelmi kompromisszum abban rejlik, hogy mi, ukrainofonok elismerjük, hogy az orosz nyelv a mi társadalmunk számára több, mint egy nemzeti kisebbség vagy egy szomszédos állam nyelve. A ruszofonoknak azonban egyet kell érteniük azzal, hogy az évszázadokon át üldözött ukrán nyelvnek joga van a pozitív diszkriminációhoz” – mondta (idézi Shumlianskyi, 2006, 98.). Ám a narancsos erők a választási győzelem után már úgy vélték, „Ukrajna deformált nyelvi helyzetet örökölt”, melyet az állami nyelvpolitikának – attól függetlenül, megvan-e ehhez a társadalmi konszenzus – „ki kell egyenesítenie”.² Azaz: vissza kell hoznia azt az ideálisnak vélt állapotot, amikor az orosz csak egyike a számos kisebbségi nyelvnek, az ukrán ellenben államnyelvként az összes formális funkcióban egyeduralkodó.

² Szó szerinti idézetek. *Az állami nyelvpolitika koncepciója* című dokumentumból, melyet Juscenko elnök regnálásának utolsó napjaiban (2010. 02. 15-én) adott ki: Концепція державної мовної політики. Схвалено Указом Президента України від 15 лютого 2010 року № 161/2010: URL: (2015. 04. 15).

Az államelnökök sorában azonban éppen a 2004-es narancsos forradalom révén hatalomra jutott Jucszenko bizonyult a legkevesbé eredményesnek az ukránosításban. A kudarc bizonyítéka egyebek mellett, hogy éppen ebben az időszakban tudott megerősödni a kétnyelvűséget zászlajára tűző Régiók Pártja (Besters-Dilger, 2011, 353–361.).

A 2010-es elnökválasztás el is söpörte a narancsos elitet. Az a Viktor Janukovics nyerte meg a választást – a narancsosok két vezérével, a már a 2010. január 17-én sorra került első fordulóban elvázott Jucszenkóval, illetve a február 7-én megszervezett második fordulóban legyőzött Julija Timosenkóval szemben –, aki a kampányban azt ígérte, hogy rendezi az orosz nyelv státusát.

*Janukovicsék nyelvpolitikája (2010–2014):
apró lépések a konszenzus felé vagy olaj a tűzre?*

A Régiók Pártja – választási ígéretének megfelelően – a nyelvpolitikát a valós nyelvi helyzetre kívánta alapozni: kodifikálni akarta az ország *de facto* kétnyelvűségét az orosz második államnyelvi státusába emelésével. Érvelésük fontos eleme volt, hogy az erőszakos ukránosítás veszélyezteti az orosz ajkú lakosság nyelvi és nemzetiségi jogait, háttérbe szorítja az orosz nyelvet, kultúrát, az orosz ajkú polgárokat (Bowring, 2014). Az e táborba tartozók azonban az orosz nyelv szabad használatának jogát nemcsak a déli és keleti régiókban követelték, hanem az egész országra szeretnék volna kiterjeszteni az orosz (második) államnyelvi hatókörét. Vagyis azokra a területekre is, ahol az orosz ajkú lakosság aránya elenyésző.

A Janukovicsot az elnöki székbe segítő Régiók Pártja hatalomra lépését követően nem törődve az ellenzék által szervezett tiltakozó akciókkal, hozzáfogott az alkotmány és a nyelvtörvény átírásához. Az alkotmánymó-

dosítás kudarcba fulladt, az 1989-es, még a szovjet időkből származó nyelvtörvény helyett azonban 2012-ben sikerült újat elfogadni. Ahogy az ukrainai politikában a nagy horderejű kérdések esetében megszokott (Fedinec, 2012), a nyelvtörvényt is több nekifutásra (Csernicskó – Fedinec, 2015), politikai háttéralkuk közepette, botrányos körülmények között szavazta meg a parlament 2012. július 3-án (Fedinec – Csernicskó, 2012; Moser, 2013).

A hivatalosan *Ukrajna törvénye az állami nyelvpolitika alapjairól* (Закон України „Про засади державної мовної політики”) című viselő, de a közbeszédben csak nyelvtörvényként emlegetett jogszabály 2012. augusztus 10-én lépett hatályba (URL2). A törvény 7. cikkely 2. része felsorolja hatálya alá tartozó 18 nyelvet: orosz, belarusz, bolgár, örmény, gagauz, jiddis, krími tatár, moldáv, német, görög, lengyel, roma (cigány), román, szlovák, magyar, ruszin, karaim és krimcsak. Ezeket a nyelveket – a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájára* hivatkozva – „regionális vagy kisebbségi nyelvekként” határozza meg. Más nyelvek nem rendelkezhetnek ilyen státussal az országban. Azoknak a közigazgatási egységeknek (megyei, járási, települési önkormányzatoknak) a területén, ahol a törvényben felsorolt tizennyolc nyelv közül egy (vagy több) anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 10%-ot, az adott kisebbségi nyelv hivatalos nyelvi funkciókban használható az államnyelv mellett (Tóth – Csernicskó, 2014).

Országosan az orosz anyanyelvűek aránya 29,6%, de a jogszabály alkalmazását csak megyei, járási és települési szinten írja elő a törvény. Hiába haladja meg tehát jelentősen az orosz anyanyelvűek aránya a 10%-ot Ukrajnában, országos szinten csak egy államnyelv és hivatalos nyelv van: az ukrán. A törvény kritikusai szerint a jogszabály kizárólag az orosz

anyanyelvűek számára hozhat előrelépést, más kisebbségi közösségek a gyakorlatban nem élhetnek a nyelvtörvény adta lehetőségekkel. Mások szerint a Janukovics mögött álló politikai erők – azzal, hogy lemondtak arról, hogy az orosz második államnyelv legyen, vagy az ország egész területén hivatalos nyelvi státust kapjon – léptek egy aprót a társadalmi és politikai konszenzus kialakításának irányába. Ennek ellenére a nyelvtörvénynek számos ellenzője volt, utcai demonstrációkon tiltakoztak elfogadása ellen. A nyelvi kérdés megnyugtató rendezését tehát nem hozta meg.

Úton a háború felé

2013 novemberében az államcsőd felé tartó Ukrajna elnöke – a szigorú és népszerűtlen megszorításokat erőltető IMF-hitel helyett a sokkal kedvezőbb feltételekkel és azonnal kínált oroszországi kölcsönt választva – nem írta alá Vilniusban az Európai Unió és Ukrajna közötti társulási megállapodást, illetve szabadkereskedelmi egyezményt. November 23-án Kijev központi terén tüntetések kezdődtek Ukrajna európai integrációjáért, az Oroszországhoz közeledés ellen. Az *Euromaidan* néven ismertté vált tiltakozások egy ideig békésen zajlottak (Fedinec, 2014, 38–39.). Ez volt a *méltóság forradalma* (революція гідності). November 30-án a rendőrség indokolatlanul brutális beavatkozása a tiltakozást országos megmozdulássá terebélyesítette. 2014. január 16-án a Janukovics elnök mögött álló parlamenti többség drasztikus törvényeket hozott az állampolgárok gyülekezési jogának korlátozására. Ennek hatására a tüntetés halálos áldozatokkal járó,³ kontrollálatlan erőszakhullámba torkollott. A kaotikussá

vált politikai helyzetben 2014. január 28-án lemondott Mikola Azarov kormányfő, február 22-én pedig Janukovics elmenekült az országból. Miközben a parlamenttől néhány száz méterre erőszak tombolt, az új hatalmi helyzetre reagáló képviselők már másnap, 2014. február 23-án – a Batykivcsina [Haza] frakciójához tartozó Vjacseszlav Kirilenko képviselő előterjesztésére – a nyelvtörvény eltörléséről fogadtak el jogszabályt.⁴ Oroszország azonnal bejelentette: védelmébe veszi az ukrainai orosz anyanyelvű közösséget, megvédi őket az ukrán nacionalizmustól. Az 1954-ben a Szovjetunió belül az Orosz Föderációtól az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz csatolt Krími Autonóm Köztársaság területén már aznap megjelentek az orosz hadsereg felségjelzés nélküli fegyveresei, a közbeszédben zöld emberkékként emlegetett katonák (Fedinec, 2014, 41.).⁵

Az Ukrajna elnöki posztját és a parlament házelnöki tisztjét akkor egy személyben ideiglenesen betöltő Olekszandr Turcsinov az események hatására február 27-én úgy döntött, mégsem írja alá a 2012-es nyelvtörvényt hatályon kívül helyező dokumentumot. Az állami nyelvpolitika alapjairól 2012-ben hozott törvény tehát hatályban maradt.

A nyelvtörvény eltörlése helyett Turcsinov javaslatot tett egy új nyelvtörvény kidolgozásával megbízandó munkacsoport kialakítására (URL₄). A parlament március 4-i ülésén határozott a nyelvtörvényt előkészítő ideiglenes eseti bizottság létrehozásáról (URL₅).

³ Az áldozatokra „égi századként” (Небесня сотня) emlékeznek.

⁴ *Ukraine Abolishes Law on Languages of Minorities, Including Russian* (2014. 02. 23.). (URL₃)

⁵ 2014. március 16-án a Krím-félsziget lakosai orosz támogatással szervezett népszavazáson nyilvánították ki, hogy csatlakozni szeretnének Oroszországhoz, amely március 18-án Moszkvában aláírt szerződéssel csatolta a Krímet az ország területéhez.

A tizenegy tagú bizottságban minden akkori parlamenti frakció képviselői helyet kaptak. Elnöke Ruszlan Kosulinszkij, a parlament egyik alelnöke, a szélsőjobboldali Szvoboda [Szabadság] Párt képviselője lett. A bizottság létrehozása, illetve Kosulinszkij kinevezése az ukrajnai nyelvpolitikai hagyományba jól illeszkedő taktikai lépés volt. Az új nyelvtörvény kidolgozásával megbízott munkacsoport felállításával ugyanis Turcsinov egyszerre üzent az ukrán, illetve az orosz nyelvű tábornak. Az ukrán nyelv kizárólagos pozícióit célként kitűzők számára megnyugtató lehetett, hogy az új hatalom nem kívánja hatályban tartani a Janukovicshoz kötődő nyelvtörvényt. Azzal, hogy a szélsőjobboldali Kosulinszkij került a bizottság élére, a politikai vezetés azt is jelezte, hogy nem az orosz nyelv státusának megerősítése lesz az új nyelvtörvény fő célja. Ugyanakkor a társadalom orosz ajkú része is reménykedhetett: a 2012-ben elfogadott nyelvtörvény mégis hatályban maradt, és az új jogszabály kidolgozása parlamentáris keretek között indult meg. Reményeiket fokozhatta, hogy a bizottság tagjai között volt Musztafa Dzsemilev, a krími tatár, Ivan Popescu, a román és Gajdos István, a magyar közösség tagja is (mindhárman parlamenti képviselők).⁶

A bizottság összesen öt ülést tervezett, melyek közül azonban háromra – mert a bizottság tagjai a határozathozatalhoz elégtelen számban jelentek meg – nem kerülhetett sor.

⁶ Dzsemilev az akkori kormánypárt, azaz a Batykvicsina frakciójának tagja volt. Popescu és Gajdos eredetileg a Régiók Pártja listáján jutott a parlamentbe, de a Janukovics hatalma elleni tüntetések során mindketten kiléptek a frakcióból. Előbbi akkor frakción kívüli, utóbbi pedig az új kormány megalakulása után létrejött Szuverén Európai Ukrajna képviselőcsoport tagja volt. A 2014-ben megválasztott új parlamentben Dzsemilev a Petro Prosenko Blokk frakciójának tagja. Popescu és Gajdos nem tagja a törvényhozásnak.

Március 4-ei első ülésén a bizottság arról döntött, hogy a képviselők javaslatai alapján szakértőket (nyelvészeket, irodalmárokat, művészeket) kér fel Ukrajna egész területéről, hogy tanácskozási joggal vegyenek részt a munkában. Meghatározták azt is, hogy az új törvénytervezet kidolgozása során – Ukrajna Alkotmányának 10. cikkelyéből kiindulva – az alábbi dokumentumokat tekintik alapnak: (1) az 1989 és 2012 között hatályban lévő nyelvtörvény, (2) a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája* és (3) annak ukrajnai ratifikációs törvénye, (4) a 2012-es nyelvtörvény, (5) a 2013. január 10-én három ellenzéki párt képviselői által kidolgozott tervezet szövege (URL6), valamint (6) a független Ukrajna első elnöke, Leonyid Kravcsuk által vezetett munkacsoport által előkészített (de a parlament elé be nem nyújtott) nyelvtörvénytervezet (URL7).⁷

A bizottság egy hét múlva sorra kerülő ülésén kiegészítették az alapul vett dokumentumok listáját *Az állami nyelvpolitika koncepciója* címmel még 2010. február 15-én az akkori elnök, Juscsenko által elnöki rendeletben megerősített szöveggel,⁸ illetve a Velencei Bizottság (például URL9 és URL10) és az EBESZ kisebbségi főbiztosa (URL11) által a 2012-es nyelvtörvény tervezetei kapcsán kiadott állásfoglalásokkal. A képviselők ezen az ülésen többségi szavazással arról is határoztak, hogy nem dolgoznak ki új jogszabálytervezetet, hanem a Kravcsuk vezette munkacsoport tervezetét tekintik alapnak (URL12). Ezt a csoportot még Janukovics kérte fel 2012 végén arra, hogy „tökéletesítse” az új nyelvtör-

⁷ A tanulmány szerzőjét, valamint Tóth Mihály ukrajnai magyar kutatót és politikust (aki részt vett a 2012-es nyelvtörvény szövegének megfogalmazásában) szintén szakértőnek kérték fel.

⁸ Концепція державної мовної політики. (URL8)

venyt (URL13). A Kravcsuk-féle csoport létrehozásának kiváltó oka az ország jelentős részén kibontakozott nyelvtörvény elleni tiltakozáshullám volt. (Lásd például URL14)

Kosulinszkij a parlament április 11-i plenáris ülésén hivatalosan is bejelentette, hogy a bizottság a Kravcsuk vezetésével kidolgozott nyelvtörvénytervezetet tekinti vitaalapnak. A tervezethez a bizottság néhány tagja⁹ és több felkért szakértő számos kritikai kommentárt fűzött (URL15). A Beregszászon működő nyelvészeti kutatóműhely elemzésében megállapította, hogy a tervezet hatályba lépése és következetes alkalmazása jelentős visszalépést jelentene a kárpátaljai magyar közösség nyelvi jogai terén (URL16). Kosulinszkij a parlamentben közölte, hogy a tervezet szövegét a parlamenti vita előtt elküldik véleményezésre a Velencei Bizottsághoz, az EBESZ-hez, az Európa Tanácshoz, valamint minden ukrán nemzeti kisebbség képviselőihez (URL17).

Astrid Thors, az EBESZ kisebbségi főbiztosa ukránjai látogatása után tett nyilatkozatában azonban már 2014. április 7-én kifejtette: „Nem lehet kétséges, hogy a 2012-es *Az állami nyelvpolitikai alapjairól* szóló törvény hatályban maradt, és jogilag semmi sem változott a nyelvek státusát illetően. [...] Ezért az ukrán parlamentnek nem kell elhamarkodnia bármilyen új döntést. Remélem, hogy minden parlamenti erő el tudja fogadni ezt az álláspontot” (URL18).

2014 áprilisában az újabb belpolitikai fejlemények az új nyelvtörvény ügyét háttérbe szorították: az orosz hadsereg támogatásával a kelet-ukrajnai Donyeck és Luhanszk megyékben fegyveres konfliktus tört ki. A nemzetközi sajtóban eufemisztikusan „ukrán

válságnak” nevezett háború (Fedinec, 2015) összeadódott az ország rendkívül súlyos gazdasági helyzetével és kiegyensúlyozatlan belpolitikai viszonyaival.

A béke reménye

A nyelvtörvény eltörlésére irányuló szándék, a nyelvi kérdés megoldatlansága tehát egyik ürügye lett az ukránjai krízisnek. Ezt természetesen érzékelte a kijevi parlament is. A képviselők 2014. május 20-án *Memorandum a megértésről és a békéről* címmel állásfoglalást szavaztak meg, melyben a nyelvek helyzete kapcsán ez áll: „Az ukrán nyelv mint államnyelv alkotmányos státusával párhuzamosan Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa garantálja az orosz nyelv státusának biztosítását. Az állam szintén garantálni fogja a nemzeti kisebbségek nyelveinek támogatását a kisebbségek által kompakt módon lakott területeken.”¹⁰

Az ukránjai társadalom azonban a függetlenné válás óta nem nézett szembe több alapvető problémával. Ezeket Andrej Portnov (2009, 49.) így foglalta össze: „hogyan lehet figyelembe venni a regionális különbözőségeket olyan módon, hogy azok ne a konfrontációt és a kölcsönösen diszkrimináló kategóriákat, hanem a sokszínűségben rejlő előnyöket erősítsék; hogyan lehet elfogadni a máságot [...], s nem mint fenyegetést, hanem mint esélyt az ország számára”.

Ameddig az ukránjai politikai elit meghatározó szereplői nem néznek szembe ezekkel a kérdésekkel, sajnos nincs esély a tartós békére és társadalmi konszenzusra.

Ebben a situációban a 2012-ben elfogadott nyelvtörvény – a nyelvkérdés politikai beágyazottsága és a ráakódott szimbolikus

⁹ Köztük – Tóth Mihály szakmai érveivel megtámogatott beadványban – Gajdos István.

¹⁰ Постанова Верховної Ради України Про меморандум порозуміння й миру. URL19

rétegek miatt – nem válhatott a konszolidáció alapjává. A Krím-félsziget Oroszország általi annektálása, a Kelet-Ukrajnában folyó fegyveres konfliktus közepette a kompromisszum reménye napról napra távolodik. A megosztottságot tovább növeli, hogy a 2004-es naranccs forradalmat, illetve a 2013 végén, 2014 elején lezajlott hatalmváltást (mindkettő Janukovicsnak a hatalomból való eltávolításával járt) az USA és az Európai Unió, valamint Ukrajna polgárainak megközelítőleg fele demokratikus forradalomként, Oroszország, illetve az ukrán lakosság nagyjából fele ellenben a törvényes hatalom megdöntését eredményező puccsként értékeli (Darden, 2014).

A konfliktus többé-kevésbé megnyugtató lezárása csak akkor képzelhető el, ha a központi hatalom feladja centralizációs és homogenizációs terveit, s a hön áhitott egységet a sokféleségben próbálja megtalálni. Nevezzzék ezt a folyamatot decentralizációnak, föderalizációnak vagy regionalizációnak, Kijevnek hatalma egy részét – elsősorban az oktatás, a nyelvi jogok és a gazdaságfejlesztés területén – a régióknak kell átengednie. A belső határok meghúzósa, a fejlesztési és közigazgatási egysé-

gek kialakítása során pedig a központnak figyelembe kell vennie, hogy a mai Ukrajna területén számos régió rendelkezik jelentős történelmi, kulturális, politikai, gazdasági tradíciókkal, s az egyes vidékek lakossága eltérő etnikai, nyelvi és felekezeti összetételű (Karacsony et al., 2014). Az ország közigazgatási reformjához szükséges megfelelő alkotmányos forma megtalálása lényeges lépés lehet a jogállamiság, a demokrácia, a társadalmi konszolidáció, a politikai stabilitás és a gazdasági fellendülés, valamint – egyáltalán nem utolsósorban – a várva várt béke felé. Bárki legyen hatalmon Ukrajnában, akármilyen lesz az ország közigazgatási felosztása, a politikai elitnek szembe kell néznie azzal a ténnyel, hogy Ukrajna lakossága sem etnikailag, sem nyelvileg nem homogén; s ha ezt végre tudatosítja, akkor ennek megfelelően kell rendeznie a nyelvi jogi helyzetet is, meg kell találnia a társadalmi konszenzushoz és a megbékéléshez vezető utat. Ez az ukrainai többség és a kisebbségek közös érdeke.

Kulcsszavak: *Ukrajna, ukrán válság, nyelvpolitika, nyelvi konfliktus*

IRODALOM

- Besters-Dilger, Juliane (ed.) (2009): *Language Policy and Language Situation in Ukraine: Analysis and Recommendations*. Peter Lang, Frankfurt am Main. • <http://tinyurl.com/qxwtmgk>
- Besters-Dilger, Juliane (2011): Нація та мова після 1991 р. – українська та російська в мовному конфлікті. In: Андреас Каппелер (red.): *Україна. Процеси націотворення*. Видавництво К.І.С., Київ. 352–364.
- Bowring, Bill (2014): The Russian Language in Ukraine: Complicit in Genocide, or Victim of State-building? In: Lara Ryazanova-Clarke (ed.): *The Russian Language Outside the Nation*. Edinburgh University Press, Edinburgh. 56–78.
- Csermicskó István – Fedinec Csilla (2015): Nyelvpolitika határon: a 2012-es ukrainai nyelvtörvény elő- és

- utóéletéről. In: Márku Anita – Hires-László Kornélia (szerk.): *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Autdor-Shark, Ungvár. 206–238. • <http://tinyurl.com/oe94wak>
- Darden, Keith (2014): How to Save Ukraine. Why Russia Is Not the Real Problem. *Foreign Affairs*. 14 April 2014. • <http://tinyurl.com/oxk73m5>
- Fedinec Csilla – Csermicskó István (2012): Nyelvtörvény Saga Ukrajnában: a lezáratlan 2012-es fejezet. *Kisebbségkutatás*. 3, 568–588. • <http://tinyurl.com/oysps4q>
- Fedinec Csilla (2012): Ukrajna helye Európában és a magyar–ukrán kapcsolatok két évtizede. *Külföldi Szemle*. 4, 99–123. • <http://tinyurl.com/oa2bx6s>
- Fedinec Csilla (2014): Új szavak és kifejezések az Ukrán-szótárunkba. *Új Egyenlítő*. 5, 38–41. • http://real.mtak.hu/17017/7/Fedinec-UjE_2014_5.pdf

- Fedinec Csilla (2015): A háború, melyet ukrán válságnak neveznek. *Új Egyenlítő* 2–3, 45–48. • http://real.mtak.hu/23434/1/UE_15_2_3_u.pdf
- Jusczenko, Viktor (2010): Чия мова – того й влада. *День*. № 180, 6.10.2010. • <http://tinyurl.com/nwhddye>
- Karácsonyi Dávid – Kocsis K. – Kovály K. – Molnár J. P. (2014): East–West Dichotomy and Political Conflict in Ukraine – Was Huntington Right? *Hungarian Geographical Bulletin*. 2, 99–134. DOI: 10.15201/hungeobull.63.2.1 • <http://tinyurl.com/ouo8m5w>
- Kulyk, Volodymyr (2007): Языковые идеологии в украинском политическом и интеллектуальном дискурсах. *Отечественные записки* 1, 296–316. • <http://tinyurl.com/qy5w99v>
- Kulyk, Volodymyr (2009): Language Policies and Language Attitudes in Post-Orange Ukraine. In: Besters-Dilger, Juliane (ed.): *Language Policy and Language Situation in Ukraine: Analysis and Recommendations*. Peter Lang, Frankfurt am Main, 15–57. • <http://tinyurl.com/nmhr7kt>
- Lozynskyi, Roman (2008): *Мовна ситуація в Україні*. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, Львів
- Majboroda, Oleksandr et al. (eds.) (2008): *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, Київ. • <http://tinyurl.com/nluzdck>
- Moser, Michael (2013): *Language Policy and the Discourse on Languages in Ukraine under President Viktor Yanukovich (25 February 2010–28 October 2012)*. iIdem-Verlag, Stuttgart
- Polese, Abel (2011): Language and Identity in Ukraine: Was it Really Nation-Building? *Studies of Transition States and Societies* 3, 36–50. • <http://tinyurl.com/nz8ex3f>
- Portnov, Andrej (2009): Тортенемірач україн мо́дра. Megjegyzések a hétköznapi valóság történeti alapú átrendezéséhez. In: Fedinec Csilla – Szereda Viktoriia (szerk.): *Ukrájna színeváltozása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony. 11–49.
- Shumlianskyi, Stanislav (2006): „Мовне питання” після парламентських виборів: від політичної кон’юктури до державної політики. *Політичний менеджмент* 3, 97–104.
- Stepanenko, Viktor (2003): Identities and Language Politics in Ukraine: The Challenges of Nation-State Building. In: Farimah Daftary – François Grin (eds.): *Nation-Building Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*. Local Government and Public Service Reform Initiative – Open Society Institute, Budapest. 109–135. • <http://tinyurl.com/peoq3xl>
- Taranenko, Oleksandr (2007): Ukrainian and Russian in Contact: Attraction and Estrangement. *Int. Journal of the Sociology of Language* 183, 119–140. DOI: 10.1515/IJSL.2007.007 • <http://tinyurl.com/o2b32u9>
- Tóth Mihály – Cserniczkó István (2014): *Tudományosságokorlati kommentár Ukrájának az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvényéhez*. Intermix, Ungvár–Budapest. • <http://real.mtak.hu/23321/1/13589.pdf>
- URL1: <http://www.president.gov.ua/documents/10486.html>
- URL2: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17> (2015. 02. 09.)
- URL3: http://rbth.co.uk/news/2014/02/23/ukraine_abolishes_law_on_languages_of_minorities_including_russian_34486.html
- URL4: <http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/88685.html> (2014. 10. 18.)
- URL5: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-18> (2015. 02. 05.)
- URL6: http://wt.ci.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45410 (2015. 06. 12.)
- URL7: <http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/89010.html> (2015. 02. 09.)
- URL8: <http://www.president.gov.ua/documents/10486.html> (2015. 04. 15.)
- URL9: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL> (2011)010-e
- URL10: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)047-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)047-e) (2015. 06. 12.)
- URL11: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2011/1/20/36476.htm> (2015. 06. 12.)
- URL12: <http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/89249.html> (2015. 02. 09.)
- URL13: <http://tyzhden.ua/News/57359> (2015. 02. 09.)
- URL14: <http://www.unian.ua/politics/669714-aktsiji-proti-movnogo-zakonu-vidbuvayutsya-v-bagatoh-mistah-ukrajini.html> (2015. 02. 09.)
- URL15: <http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/90599.html> (2015. 02. 09.)
- URL16: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/megvan-az-uj-nyelvtorveny-tervezete/> (2012. 06. 12.)
- URL17: <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/5239.html>. (2015. 02. 09.)
- URL18: <http://www.osce.org/hcnm/117175> (2015. 06. 12.)
- URL19: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1280-18> (2015. 06. 07.)

CONTENTS

International Year of Light

Guest Editors: Norbert Kroó, László Szabados

Norbert Kroó: Introduction.....	1154
György Gyürky: Stars, the Light Sources of the Universe	1155
László L. Kiss: Astronomical Imaging with Optical Interferometry	1162
Péter Kozma – Milán Janosov – Péter Petrik: Optical Biosensing	1171
Attila Krasznahorkay: Nuclear Physics with Light.....	1180
Péter Dombi – Mária Csete: Ultrafast Interaction of Light and Nanosystems	1191
Zoltán György Horváth: What Makes a Laser to Be a Laser?	1198
Attila Csáji: Leonardian Dream. Temptation of Entirety in Light Art	1209
Gyula Honyek: Light Patches in Physics Lessons	1219

Study

László Kordos: Rudapithecus hungaricus: Fifty Years of a Hungarian National Treasure ...	1226
Gábor Hamza: Kálmán Széll, Member of the Board of Directors of the Hungarian Academy of Sciences, Passed away a Hundred Years Ago, on 16th August 1915	1236
Nikoletta Kovács: A Possible Way for Enhancing Domestic Competitiveness—It's Easier Together	1242
István Csernicskó: Chances for (Linguistic) Peace in the Ukraine (June 2015).....	1253

Academy Affairs

Awards	1261
--------------	------

Obituary

György Poszler (<i>László Percz</i>)	1265
--	------

<i>Outlook (Júlia Gimes)</i>	1268
------------------------------------	------

<i>Book Review (Júlia Sipos)</i>	1272
--	------
